

ΑΧΜΕΤ ΟΖΓΚΙΟΥΝΕΣ

«...δεν αφηγείται μονάχα μια σαγηνευτική ιστορία αγάπης σε μια συναρπαστική ιστορική περίοδο. Σ' αυτό το μυθιστόρημα, που είναι και το μυθιστόρημα μιας πόλης, της Θεσσαλονίκης, ο Οζγκιουνές ανατέμνει τη δραματική συνάντηση της οθωμανικής ταυτότητας με τον δυτικό Διαφωτισμό».

εφ. Χουρριέτ

ο άγγελος της ομορφιάς

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΑΧΜΕΤ ΟΖΓΚΙΟΥΝΕΣ

Ο άγγελος της ομορφιάς

μυθιστόρημα

Μετάφραση από τα τουρκικά

ΘΑΝΟΣ ΖΑΡΑΓΚΑΛΗΣ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 314

Αχμέτ Όζγκιουνες, *Ο άγγελος της ομορφιάς*

Τίτλος πρωτοτύπου: *Sari Ildiz*

Μετάφραση: Θάνος Ζαράγκαλης

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια, διορθώσεις: Ευαγγελία Σίντου

Σελιδοποίηση: Χριστίνα Κωνσταντινίδου

Φιλμ, μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright© Ahmet Özgünes, 2011

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε

(Εκδόσεις Πατάκη), 2012

Πρώτη έκδοση στην τουρκική γλώσσα από τις εκδόσεις İnkas, 2011

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Δεκέμβριος 2014

Κ.Ε.Τ. 8288 Κ.Ε.Π. 886/14

ISBN 978-960-16-5204-7

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΛΑΡΗ 38 (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ), 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΙΨΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β΄ ΚΤΕΟ), 570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Στην προσφιλή μνήμη των εκατομμυρίων ανθρώπων
που έχασαν την ελπίδα και τη ζωή τους
σε αδελφοκτόνους αγώνες...*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*Άκουσε από το νεί¹ αυτόν που αφηγείται
Και εκφράζει τα παράπονά του για τον αποχωρισμό.²
Από τη στιγμή του αποχωρισμού μου από τον μεθυστικό
καλαμώνα,
Κλαίνε οι άνδρες και οι γυναίκες από τα βογγητά μου.
Μεβλανά*

Ήμουν ένα ορφανό παιδί, όπως ακριβώς ο Ιησούς και ο Προφήτης Μωάμεθ. Όταν ήμουν νέος και μόνος, αυτό μου έδινε την ευκαιρία να σκέφτομαι και να δραματοποιώ λιγάκι την κατάσταση και μερικές φορές να νιώθω οίκτο για τον εαυτό μου. Η αλήθεια είναι πως, αντίθετα με τους προφήτες, εγώ δε χρειάστηκε να κοπιάσω για να γίνω

-
1. Νεί είναι ο καλαμένιος αυλός. Στη γλώσσα του Ρουμί συμβολίζει τον τέλειο άνθρωπο. Αυτόν που έχει απαλλαγεί από τα ανθρώπινα πάθη και τις αδυναμίες του και ανακάλυψε στην ψυχή του το λιθαράκι της θείας οντότητας που φέρει ο καθένας μέσα του. (Σ.τ.Μ.)
 2. Ο Ρουμί θέτει τον άνθρωπο σε ερωτική τροχιά με τον Θεό. Η εγχώσμια ζωή είναι για την ψυχή μια δοκιμασία, κατά τη διάρκεια της οποίας ο τέλειος άνθρωπος νιώθει βαθύ πόνο για την απομάκρυνσή του από την ολότητά της. (Σ.τ.Μ.)

σπουδαίος. Είμαι γόνος πλούσιας και ισχυρής οικογένειας. Η οικογένειά μου, που έφερε το όνομα Εβρενός, ήταν η πιο ευυπόληπτη οικογένεια της Θεσσαλονίκης. Ο πρόγονός μας ο άρχοντας Εβρενός ήταν βυζαντινός στρατηγός που έζησε τον 14ο αιώνα. Συντάχθηκε με τους Οθωμανούς, κατέκτησε στο όνομά τους ολόκληρη τη Μακεδονία και από τότε αναφερόταν ως Γκαζί Εβρενός-μπέης. Ο Εβρενός-μπέης ανήκε στο τάγμα των μπεκτασήδων. Ήταν ένας μεγαλοπρεπής άντρας πιστός με όλη του την καρδιά στο μεγαλειώδες τάγμα που πρέσβευε ότι ο Θεός αγαπούσε πολύ τους ανθρώπους, πως τους έφτιαξε κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή του και πως η αγάπη προς τον συνάνθρωπο έρχεται πριν απ' όλα. Η οικογένειά μας είχε στην ιδιοκτησία της μεγάλες εκτάσεις στον κάμπο του Βαρδάρη και στους γύρω λόφους που περιστοιχίζαν τον κάμπο. Χάρη στις προσπάθειες των ανθρώπων που καλλιεργούσαν τα εδάφη μας, ζούσαμε πλούσιοι και ευτυχισμένοι.

Εδώ και αιώνες, η οικογένεια Εβρενός ανέδειξε μεγάλους άντρες· βεζίρηδες, διοικητές, πρέσβεις, πασάδες, δικαστές και επιστήμονες. Η δύναμη και ο πλούτος ήταν πάντα σιμά μας. Η ζωή μας δεν άλλαξε ούτε με την ανταρσία του θείου μου, Σαμί-πασά, κατά του σουλτάνου, ούτε με την ανάκτηση της Θεσσαλονίκης από τους Έλληνες.

Μου έδωσαν το όνομα Φειζουλλάχ· το όνομα του δολοφονημένου πατέρα μου. Η μητέρα μου, η Ουμάι-χανούμ, ήταν έγκυος την ημέρα της δολοφονίας. Τελείωσα το λύκειο στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασα νομική στο Παρίσι και επέστρεψα στη Θεσσαλονίκη το 1902. Το ίδιο έτος άρχισα να εργάζομαι σε μία εταιρεία του θείου μου και στη συνέχεια, με-

τά από σύντομο φλερτ, παντρεύτηκα την κόρη ενός εβραίου, αφού πήρα πρώτα την έγκριση και των δύο οικογενειών.

Εμείς ανήκαμε στην ανώτερη κοινωνική τάξη της Θεσσαλονίκης. Όσο περνούσαν τα χρόνια, τόσο η ζωή μας γινόταν πιο πολύχρωμη και ωραία. Τρένα και πλοία συνέδεαν τη Θεσσαλονίκη με την Ευρώπη. Εξήγαμε προϊόντα της μακεδονικής γης, όπως βαμβάκι, καπνό και σιτάρι, και κερδίζαμε πολλά χρήματα. Ταυτόχρονα, όμως, γνωρίζαμε ότι η πολιτική κατάσταση ήταν δύσκολη. Τα Βαλκάνια είχαν μετατραπεί σε κέντρο συνωμοσιών· οι χριστιανοί υπήκοοι επαναστατούσαν κατά του οθωμανικού κράτους. Εμείς μαθαίναμε τη δυστυχία που προκαλούσαν οι νέες συνθήκες από τους μετανάστες που γυρόφερναν στη Θεσσαλονίκη, καθώς και απ' τους δυστυχείς μουσουλμάνους και χριστιανούς που προσπαθούσαν να διαφύγουν από τις συγκρούσεις και τις συμμορίες. Μολαταύτα, είχαμε την εντύπωση πως όλα αυτά συμβαίνουν κάπου μακριά και συνεχίζαμε να ζούμε όπως παλιά.

Η ετεροθαλής αδελφή μου Νεσλιχάν-σουλτάν δεν παντρεύτηκε ποτέ. Απομακρύνθηκε απ' τους ευγενικούς άντρες που προσπάθησαν να την προσεγγίσουν, ενώ δεν ήθελε ούτε να ακούσει για τους υποψήφιους γαμπρούς που πρότεινε η οικογένεια. Δε συζητούσαμε μαζί της αυτό το ζήτημα, ωστόσο καταλαβαίναμε τη στάση της. Η μητέρα της έφυγε απ' τη ζωή μετά από ένα σκάνδαλο όταν εκείνη ήταν μικρή. Όταν πέθανε και ο πατέρας της, έμεινε πεντάρφανη. Ήταν μία Οθωμανή πριγκίπισσα, όμως η μοίρα την είχε αφήσει ολομόναχη. Έτσι κι εκείνη επέλεξε να ζήσει μόνη και θλιμμένη.

Το 1912 κατά τον Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο ο οθωμανικός στρατός υπέστη μία επονειδιστή ήττα, με αποτέλεσμα να εγκαταλείψει τη Μακεδονία ρίχνοντας μαύρη πέτρα πίσω του. Οι Έλληνες και οι Βούλγαροι διεξήγαγαν αγώνα δρόμου για το ποιος θα προλάβει την αδέσποτη Θεσσαλονίκη τον αγώνα κέρδισε ο ελληνικός στρατός. Την ελληνική εισβολή ακολούθησε μία κακή περίοδος. Φτωχοί Έλληνες χωρικοί κατέλαβαν τις εκτάσεις των πλούσιων μουσουλμάνων. Έλληνες χωροφύλακες που έφτασαν απ' την Κρήτη άρχισαν να σκοτώνουν μουσουλμάνους χωρικούς. Ελληνικές και σλάβικες συμμορίες απ' τη μια εξόντωναν μουσουλμάνους κι απ' την άλλη διεξήγαγαν φονικές αναμετρήσεις μεταξύ τους. Πολλοί μουσουλμάνοι και Βούλγαροι εγκατέλειψαν τη Μακεδονία. Οι μεν πρώτοι κατέφυγαν στα οθωμανικά εδάφη, οι δε στη Βουλγαρία. Ύστερα από ένα χρονικό διάστημα, η τάξη και η ηρεμία επέστρεψε οπότε καταφέραμε να αποκτήσουμε ξανά σχεδόν όλες τις εκτάσεις μας. Η ζωή βελτιώθηκε υπό την ελληνική διοίκηση. Η Θεσσαλονίκη έγινε πιο ζωντανή. Εβραίοι, μουσουλμάνοι, Έλληνες και εναπομείναντες Σλάβοι συνεχίσαμε να ζούμε μαζί αρμονικά.

Παρ' όλα αυτά, προτού περάσει πολύς καιρός, καταλάβαμε ότι η αρμονική συνύπαρξη μεταξύ των βαλκανικών λαών ήταν μονάχα ένα όνειρο. Οι εθνικιστές κατέστρεψαν το όνειρο και ως συνέπεια νέα κράτη άρχισαν να εμφανίζονται το ένα πίσω απ' το άλλο. Όλοι οι εθνικιστές διαλαλούσαν ως νίκη τα τεκταινόμενα, αλλά δυστυχώς το αποτέλεσμα για τους βαλκανικούς λαούς δεν ήταν παρά μόνο η καταστροφή. Λίγο αργότερα, ο Πρώτος Παγκό-

σμιος Πόλεμος μετέτρεψε σε ερείπια την Ευρώπη και εξάφάνισε τρεις αυτοκρατορίες.

Οι Οθωμανοί πήραν μέρος στον πόλεμο δίπλα στους Γερμανούς. Στα τεμένη εκφωνούσαν κηρύγματα στα οποία ανακοίνωναν ότι ο Γερμανός Κάιζερ Γουλιέλμος Β΄ ήταν μουσουλμάνος και πως είχε κηρύξει τον πόλεμο στους άπιστους. Στο τέλος του πολέμου, Οθωμανική και Αυστριακή Αυτοκρατορία εξαφανίστηκαν, ενώ η Ρωσική Αυτοκρατορία εμφανίστηκε στη σκηνή της Ιστορίας ως μπολσεβίικο κράτος. Όταν συλλογιέμαι τις καταστροφές των πενήντα τελευταίων ετών, αντιλαμβάνομαι ότι οι θείοι και ο πατέρας μου ματαιοπονούσαν όταν κόπιαζαν για τη συνύπαρξη των λαών των Βαλκανίων και της Ανατολίας. Ίσως μια μέρα το όνειρό τους αυτό να γίνει πραγματικότητα, αλλά νομίζω πως δε θα προλάβω να το δω.

Ήρθα αντιμέτωπος με πολλές καταστροφές. Είδα με τα μάτια μου τους κατοίκους του Καυκάσου, της Ανατολίας και των Βαλκανίων να εγκαταλείπουν τις πατρίδες τους κάτω από αφάνταστα κακές συνθήκες. Εκατομμύρια άνθρωποι εξοντώθηκαν ή πέθαναν από πείνα και αρρώστιες. Οι μουσουλμάνοι των Βαλκανίων, οι Τάταροι της Κριμαίας, οι Κιρκάσιοι, οι Βούλγαροι και οι Αρμένιοι είχαν την ίδια μοίρα. Οι ορθόδοξοι χριστιανοί της Ανατολίας και οι μουσουλμάνοι της Ελλάδας ήρθαν αντιμέτωποι με τις ίδιες καταστροφές.

Η μεγαλύτερη καταστροφή χτύπησε την πόρτα μας το 1923. Μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο, οι εθνικιστές ηγέτες Ατατούρκ και Βενιζέλος αποφάσισαν την ανταλλαγή πληθυσμών. Ο σκοπός τους ήταν να δημιουργήσουν καθα-

ρά τουρκικά και ελληνικά έθνη και, παρότι ως βάση της ανταλλαγής παρουσιαζόταν το έθνος, στην ουσία ήταν η θρησκεία. Οι ορθόδοξοι χριστιανοί της Ανατολίας θα έφευγαν για την Ελλάδα και οι μουσουλμάνοι της Ελλάδας θα μεταφέρονταν στη νεόκοπη Δημοκρατία της Τουρκίας. Μας ανακοίνωσαν ότι μέχρι το τέλος του 1924 έπρεπε να εγκαταλείψουμε την πατρίδα μας. Δε μας επέτρεψαν να πουλήσουμε τις εκτάσεις και τα κτήματά μας. Στην Τουρκία θα μας έδιναν το αντίστοιχο της περιουσίας μας. Οι άνθρωποι για να μη μετακινήθούν δοκίμασαν πολλά πράγματα. Είπαν ότι ήταν εβραίοι, Αλβανοί, Κιρκάσιοι, ότι ήθελαν να παραμείνουν στις πατρίδες τους, αλλά ματαιώως. Εμείς, η οικογένεια Εβρενός, θέλοντας να προστατεύσουμε την υπόληψή μας, εγκαταλείψαμε αθόρυβα την πατρίδα μας. Οι χριστιανοί της Ανατολίας είχαν αρχίσει να έρχονται το 1923. Ήταν όλοι φοβισμένοι, εξαντλημένοι, δυστυχισμένοι. Είχαν έρθει σε έναν άγνωστο κόσμο· άλλοι γνώριζαν μονάχα τουρκικά, άλλοι μιλούσαν με χίλιες δυσκολίες μια διάλεκτο που γινόταν κάπως αντιληπτή. Πολλούς απ' τους νεοφερμένους τους εγκατέστησαν σε σκηνές στην περιοχή της Καλαμαριάς. Αυτά που βλέπαμε προοιωνίζαν τη μοίρα που μας περίμενε. Αν ήμουν οργισμένος; Βεβαίως! Αυτοί που είχαν την εξουσία και ζούσαν σε μακρινά κέντρα μάς ξεριζωναν απ' την πατρίδα μας και μας εκσφενδόνιζαν σε άγνωστα μέρη. Στα μάτια τους δεν ήμασταν άνθρωποι, αλλά πιόνια των πολιτικών παιχνιδιών τους. Εγώ εγκατέλειπα την όμορφη μου Θεσσαλονίκη. Η πολύχρωμη και μεγαλόπρεπη πόλη όπου ζούσαν πολυάριθμες φυλές, γινόταν πλέον ένα όνειρο. Ίσως ποτέ να μην

Ξανάβλεπα τον πράσινό της κάμπο και τη γαλάζια της θάλασσα, δε θα ρουφούσα ξανά μέσα μου τη μυρωδιά της. Συνειδητοποιούσα ότι για όλη μου τη ζωή θα νοσταλγούσα το καθετί της Θεσσαλονίκης.

Προτού αποχαιρετήσουμε την πόλη, όλα τα μέλη της οικογένειας Εβρενός συγκεντρώθηκαν και όλοι μαζί επισκεφτήκαμε το μαυσωλείο του Εβρενός-μπέη στη Γένιτζε.³ Το ταφικό μνημείο ήταν κατάμεστο από χριστιανούς και μουσουλμάνους που προσεύχονταν και άναβαν κεριά. Ήταν τόπος προσκυνήματος για όλους. Καθώς καθόμασταν δίπλα στο μνημείο, φέραμε στη μνήμη για μια ακόμη φορά τους δεσμούς που μας συνέδεαν με τη Μακεδονία καθώς και το ένδοξο παρελθόν μας. Εκείνη τη στιγμή δεν μπορούσα να συγκρατήσω τα δάκρυά μου· τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας ήταν επίσης δακρυσιμένα.

Τον Νοέμβριο του 1924 επιβιβαστήκαμε στο πλοίο. Μας είχαν πει ότι θα πηγαίναμε προς τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Ήμασταν η μητέρα μου Ουμάι-χανούμ, η αδελφή μου Νεσλιχάν-σουλτάν, η σύζυγός μου Νεζλά, εγώ, ο γιος μας Μικαήλ και η κόρη μας Σελμά. Όλη η υπόλοιπη οικογένεια Εβρενός πήγαινε στη Σμύρνη. Το πλοίο ήταν γεμάτο με σαστισμένους και θλιμμένους μουσουλμάνους της Μακεδονίας. Ενώ οι άντρες στέκονταν με εγκαρτέρηση, οι γυναίκες έκλαιγαν. Έπειτα από τρεις μέρες, το πλοίο αγκυροβόλησε στο λιμάνι της Σαμφούντας. Μας έδωσαν ένα σπίτι, το οποίο είχαν εγκαταλείψει Έλληνες, ένα αρχοντικό που δε διέφερε πολύ απ' το δικό μας στη

3. Γιαννιτσά. (Σ.τ.Μ.)

Θεσσαλονίκη. Όμως εμείς ήμασταν φοβισμένοι, βρισκόμασταν σ' έναν άγνωστο τόπο. Η πόλη φαινόταν άδεια μετά την αναχώρηση των Ελλήνων. Και οι μουσουλμάνοι δε φαίνονταν πολύ χαρούμενοι που μας έβλεπαν. Ήμασταν πολύ διαφορετικοί απ' τους μουσουλμάνους του τόπου εκείνου. Εμείς ήμασταν Μακεδόνες προερχόμενοι από μεγαλούπολη: τα ήθη, το σύμπαν και ιδιαιτέρως οι γυναίκες μας ήταν πράγματα πολύ διαφορετικά απ' τα δικά τους. Όταν ακούγαμε καμιά φορά να μας αποκαλούν «σλαβόσπορος», σωπαίναμε: ήμασταν υποχρεωμένοι να το υπομείνουμε.

Εγώ αποφάσισα να δω την Ανατολία. Η φτώχεια και η υπανάπτυξη που συνάντησα μ' έκανε να μένω με το στόμα ανοιχτό. Δεν υπήρχαν δρόμοι, σχολεία, οικονομική δραστηριότητα. Οι δύστυχοι αγρότες απλώς προσπαθούσαν να επιβιώσουν. Δεν μπορώ να ξεχάσω την ανθρωπιά, τη φιλοξενία και το χαμόγελο στο πρόσωπό τους, παρ' όλες τις αντιξοότητες που είχαν να αντιμετωπίσουν. Στην Ανατολία συνάντησα και μετανάστες από τα Βαλκάνια. Κακόμοιροι άνθρωποι! Ορισμένοι ζούσαν μέσα σε απερίγραπτη ένδεια. Δεν είχαν ούτε γη ούτε κάποιον άλλον πόρο. Το οθωμανικό κράτος είχε στρέψει όλη του την προσοχή στα Βαλκάνια και αμέλησε τα άτυχα αυτά εδάφη. Όταν επέστρεψα απ' την περιοδεία, ευγνωμονούσα τον Θεό για την κατάστασή μας. Άλλωστε, είχα αντιληφθεί το εξής: εμείς δεν ανήκαμε σ' αυτά τα εδάφη. Τότε καταράστηκα την άπονή μας μοίρα που μας έδιωξε, εμάς τα παιδιά των Βαλκανίων, από τα σπίτια μας.

Η Ανατολία ήταν σαν ένα δέντρο που είχε ξεραθεί επει-

δή του έκοψαν τις ρίζες. Η πλειονότητα των Αρμενίων και των Ελλήνων είχε φύγει ή ετοιμαζόταν να φύγει. Η Ανατολία ήταν άδεια και ερειπωμένη. Οι νεοφερμένοι μετανάστες και εμείς οι ανταλλάξιμοι δε διαφέραμε σε τίποτα από τα ξεριζωμένα δέντρα. Οι κυβερνήτες και αυτοί που έβλεπαν τους ανθρώπους σαν κοπάδια προβάτων, είχαν καταστρέψει τη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων. Το καταγράφω με μεγάλη λύπη, τα εδάφη αυτά είχαν στερηθεί την ψυχή τους.

Γιατί εμείς, οι προεστοί της Θεσσαλονίκης, είχαμε σταλεί στη Μαύρη Θάλασσα και όχι στο Αιγαίο, όπως έκαναν με όλους τους άλλους; Μετά από πολλά χρόνια, κατάλαβα ότι αυτό συνέβη επειδή ο μακαρίτης ο πατέρας μου ήταν γυναικάδελφος του σουλτάνου. Το νέο κράτος είχε ιδρυθεί από στρατιωτικούς που αντιπαθούσαν τους Οθωμανούς. Οι στρατιωτικοί αυτοί έβλεπαν ως πιθανό εχθρό οποιονδήποτε είχε κάποια σχέση με τους Οθωμανούς, και όσοι θεωρούνταν εχθροί έπρεπε να εξοριστούν σε απομακρυσμένα μέρη. Είχαν κι έναν ακόμη λόγο για να είναι καχύποπτοι με εμάς. Ο θείος μου, ο Σαμίλ-μπέης, ήταν ένας απ' τους υπασπιστές του σουλτάνου Βαχγτεντίν. Ο θείος μου είχε παραμείνει πιστός στον σουλτάνο αρνούμενος να πάρει μέρος στο εθνικό κίνημα της Άγκυρας. Για εκείνον η αφοσίωση ερχόταν πριν απ' όλα. Εντέλει, η οθωμανική δυναστεία απομακρύνθηκε, ενώ ο θείος μου ζει στην Ιστανμπούλ με τα τρία παιδιά του, μακριά απ' τα φώτα της δημοσιότητας.

Όταν εγκατασταθήκαμε στη Σαμφούντα, απευθυνθήκαμε στη νομαρχία, δείχνοντας τους τίτλους ιδιοκτησίας

μας στη Θεσσαλονίκη και ζητήσαμε εδάφη. Έπρεπε να μας δώσουν, απ' τους εύφορους κάμπους γύρω απ' τη Σαμφούντα, εκτάσεις αντίστοιχες με αυτές της Θεσσαλονίκης, τις οποίες είχαν εγκαταλείψει οι Έλληνες. Όμως, αλίμονο! Τα εδάφη αυτά είχαν μοιραστεί κιόλας ανάμεσα στους ντόπιους επικυρίαρχους. Μας παραχώρησαν μικρούς αγρούς στα όρια του δάσους και μας συμβούλεψαν να αποφιλώσουμε το δάσος ώστε να διευρύνουμε τους αγρούς. Θα μπορούσα να αγοράσω απ' τον εύφορο κάμπο της Μπάφρας μεγάλες εκτάσεις με το χρυσό που είχα φέρει απ' τη Θεσσαλονίκη, τα εδάφη που ανήκαν παλαιότερα στους Έλληνες και θα έπρεπε να τα παραχωρήσουν σ' εμάς. Αντ' αυτού αποφασίσαμε να εγκαταλείψουμε τη Σαμφούντα. Πήρα τη μητέρα, την αδελφή, τη σύζυγο και τα παιδιά μου και επιβιβαστήκαμε στο πρώτο πλοίο που έφευγε για την Ιστανμπούλ.

Αγόρασα ένα μεγάλο σπίτι σε μία απ' τις χριστιανικές συνοικίες της Ιστανμπούλ, το Πέραν. Παρήγγειλα κι ένα αυτοκίνητο. Ένα από τα πρώτα αυτοκίνητα που θα κυκλοφορούσαν στους δρόμους της πόλης. Ίδρυσά μία εταιρεία εισαγωγών-εξαγωγών. Σύντομα γίναμε μέλη της υψηλής κοινωνίας της Ιστανμπούλ και έπειτα από κάποιο διάστημα ξεχάσαμε όλα τα βάσανά μας. Στην Ιστανμπούλ βρήκα και τον παιδικό μου φίλο Σαμί ντε Τολέντο, ο οποίος έφερε το όνομα του μακαρίτη του θείου μου. Ο πατέρας του που εργαζόταν στα Οθωμανικά Ταχυδρομεία, πριν από τον Βαλκανικό Πόλεμο, διορίστηκε διευθυντής των ταχυδρομείων της Αδριανούπολης και, παρότι η Αδριανούπολη έμεινε υπό την οθωμανική κυριαρχία, όταν ο πατέρας του

συνταξιοδοτήθηκε, μετακόμισαν οικογενειακώς στην Ιστανμπούλ. Έτσι, λοιπόν, κυλούσε ο χρόνος κι εμείς προσπαθούσαμε να συνηθίσουμε στην καινούρια μας ζωή στην Ιστανμπούλ. Με τον καιρό παντρέψαμε τα παιδιά μας, τα οποία έκαναν επιτυχημένους γάμους. Δόξα τω Θεώ, και στα δύο παιδιά είχαμε εξασφαλίσει τους πόρους ώστε να ζήσουν μία άνετη ζωή. Μετά αποκτήσαμε εγγόνια. Τώρα που γράφω τούτες τις αράδες έχουμε τρία εγγόνια.

Ένα από τα πρώτα πράγματα που μας έκαναν μεγάλη εντύπωση το συναντήσαμε στα θαλάσσια λουτρά της συνοικίας Φλώρια. Στην παραλία αυτή άντρες και γυναίκες έμπαιναν μαζί στη θάλασσα! Σε μια μουσουλμανική χώρα! Θυμήθηκα τη Θεσσαλονίκη των παιδικών μου χρόνων, εκεί όπου μουσουλμάνοι, εβραίοι, χριστιανοί, ό,τι κι αν ήταν, οι άντρες κολυμπούσαν χωριστά απ' τις γυναίκες. Οι γυναίκες έτρεχαν με αγωνία στη θάλασσα για να μην τις δει κανείς ενώ οι επιτηρητές που έπλεαν με βάρκα κατά μήκος της παραλίας, με σφυρίχτρες εμπόδιζαν όσους επιχειρούσαν να πλησιάσουν τις γυναίκες. Πράγματι, ο κόσμος άλλαζε.

Ο Ατατούρκ, γόνος της Θεσσαλονίκης, έφερε το φως στη νέα Δημοκρατία της Τουρκίας. Ο μεγάλος ηγέτης κατήργησε τη σαρία, εξαφάνισε το σκοτάδι που σκοτεινιάζε εδώ και αιώνες τη χώρα. Η ισλαμική πλευρά όμως προσπάθησε να αντισταθεί. Οι ντόπιοι αλεβήτες, οι μπεκτασήδες και οι μετανάστες τον στήριξαν με όλες τους τις δυνάμεις. Όταν είδα τα όσα έκανε για το έθνος, έβαλα στην άκρη τα γεγονότα που δηλητηρίαζαν τη ζωή μου. Είμαι βέβαιος πως όλοι οι μετανάστες σκέφτηκαν με τον ίδιο τρό-

πο. Όταν έφυγε απ' τη ζωή το 1938 –αλίμονο, τόσο νέος και τόσο απροσδόκητα– όλη η πόλη ακολούθησε την κηδεία του. Την ώρα που περνούσε η νεκρώσιμη πομπή από μπροστά μας, συνέβη κάτι περίεργο. Ήταν λες και τιτίβιζαν χιλιάδες τζίτζικια. Όταν κοιτάξαμε τριγύρω μας, καταλάβαμε τι τρέχει. Οι εβραίοι ακολουθώντας τις παλιές τους παραδόσεις, έσχιζαν το στήθος τους για να δείξουν τον πόνο τους.

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος ξέσπασε το 1939 και τα θλιβερά επεισόδια ακολούθησαν το ένα πίσω απ' το άλλο. Πρώτα χάσαμε τη μητέρα μου και ακολουθώντας την επιθυμία της παραδώσαμε τη σωρό της σ' έναν τάφο που έβλεπε στον Βόσπορο. Κατόπιν, η κυβέρνηση με το πρόσχημα του «φόρου περιουσίας» άρχισε να προβαίνει σε κατασχέσεις των περιουσιών αυτών που δεν ήταν «Τα Πιστά Παιδιά της Τουρκικής Δημοκρατίας». Άρπαξαν μεγάλο μέρος της περιουσίας μας – καθώς και του Σαμί. Μερικές εφημερίδες έγραψαν ότι ρουφούσαμε το αίμα του τουρκικού έθνους και ότι η καταλήστευση των περιουσιών μας ήταν μία δίκαιη ενέργεια.

Η πραγματική καταστροφή για την οικογένεια ντε Τολέντο συντελέστηκε τον Μάρτιο του 1943. Οι ναζί οι οποίοι κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη, έστειλαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης τους ντε Τολέντο που έμειναν στην πόλη μαζί με όλους τους άλλους εβραίους της Θεσσαλονίκης. Η Θεσσαλονίκη, την οποία αποκαλούσαν «Νέα Ιερουσαλήμ», δεν ήταν πλέον εβραϊκή πόλη. Επίσης, καταστράφηκαν και οι Τολέντο της Ιστανμπούλ. Δεν ξέραμε πώς να τους παρηγορήσουμε και επειδή δεν περνούσε τίποτε από το χέρι

μας, αισθανόμασταν ένοχοι. Έπειτα από μικρό χρονικό διάστημα θα μαθαίναμε ότι ο ευρωπαϊκός αντισημιτισμός θα θέριζε εκατομμύρια εβραίους.

Το ίδιο έτος, αφού πρώτα παρέδωσα τα ηνία της επιχείρησης στα παιδιά μου και μετά πήρα σύνταξη, αποφάσισα να επισκεφτώ τη Θεσσαλονίκη. Επιβιβάστηκα στο πλοίο και αυτή τη φορά έκανα προς την αντίθετη κατεύθυνση το ταξίδι που είχα κάνει πολλά χρόνια πριν. Η Θεσσαλονίκη μ' έκανε να σαστίσω. Δεν ήταν πλέον η κοσμοπολίτικη πόλη που ήξερα. Είχαν φύγει οι μουσουλμάνοι· είχαν φύγει και οι εβραίοι. Δεν είχε μείνει ούτε ένας Βούλγαρος. Όσοι χριστιανοί, Αλβανοί, Βλάχοι, μετανάστες της Ανατολίας παρέμειναν έγιναν Έλληνες. Η καταστροφική πυρκαγιά που είχε ξεσπάσει το 1917 μετέτρεψε σε ερείπια το μεγαλύτερο κομμάτι της πόλης, και τα εναπομείναντα παλιά σπίτια τα γκρέμισε η ελληνική κυβέρνηση. Η νέα Θεσσαλονίκη, σύγχρονη και ευρωπαϊά, στεκόταν απέναντί μου. Η δική μου Θεσσαλονίκη είχε εξαφανιστεί.

Σ' αυτήν την προχωρημένη ηλικία συνειδητοποίησα το εξής: υπάρχει ιδιαίτερη θέση στην καρδιά μου για τους Έλληνες και τον πολιτισμό τους. Είμαι ιδιαίτερα ευχαριστημένος που μένω στο Πέραν ανάμεσα στους Έλληνες. Μερικές φορές τα πρωινά της Κυριακής, δίχως να το αποκαλύψω σε κανέναν, πηγαίνω σε μια ορθόδοξη εκκλησία. Καθώς ακούω τις ψαλμωδίες, κλείνω τα μάτια και νιώθω ότι είμαι μαζί με τους προγόνους μου. Το μεράκι μου είναι η βυζαντινή ιστορία. Όσο περισσότερο εντρυφώ, τόσο περισσότερο αντιλαμβάνομαι τις βυζαντινές επιρροές στον χαρακτήρα μας. Αγόρασα πρόσφατα ένα γραμμόφωνο.

Εκστασιάζομαι όταν ακούω τις ελληνικές μελωδίες που απηχούν θλίψη αλλά και ευτυχία. Τον τελευταίο καιρό όταν ακούω βαλκανικά τραγούδια, με πιάνουν τα κλάματα. Γεράματα βλέπετε...

Από μικρό παιδί είχα τη συνήθεια να κρατώ σημειώσεις. Σημειώνω τις απίθανες βαλκανικές ιστορίες που αφηγούνταν η μητέρα και οι άλλοι μεγάλοι της οικογένειας. Διαβάζω ό,τι πέσει στα χέρια μου σχετικό με τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στο τέλος του προηγούμενου και στις αρχές αυτού του αιώνα στα Βαλκάνια. Εντέλει συνέγραψα ένα βιβλίο σχετικό μ' εκείνη την περίοδο, αλλά δε βρήκα εκδότη. Όλοι οι εκδότες με συμβούλεψαν να αλλάξω τα κεφάλαια που έρχονται σε αντίθεση με την επίσημη ιστορία. Υποσχέθηκα στον εαυτό μου να μην αλλάξω ούτε λέξη.

Εύχομαι στην αγαπημένη μου χώρα οι ιδέες να παρουσιάζονται χωρίς τον φόβο τιμωρίας, συκοφαντίας, απομόνωσης και έτσι να γράφονται βιβλία. Όταν φτάσει εκείνη η ημέρα, θα ήθελα τα παιδιά μου Σελμά και Μικαήλ να εκδώσουν τούτο το βιβλίο.

Φεϊζουλλάχ Εβρενός
Ιστανμπούλ, 18 Μαΐου 1945